

Зеліско А. В. Підстави ліквідації споживчих товариств / А. В. Зеліско // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України: збірник наукових статей. – Вип. XVIII. – Івано-Франківськ, 2007. – С. 85-90.

ББК 67.304

УДК 347.19

А. В. Зеліско

Підстави ліквідації споживчих товариств.

Згідно із статтею 85 Цивільного кодексу України споживчі товариства є непідприємницькими товариствами, які не мають на меті отримання прибутку для його наступного розподілу між учасниками. Вказані юридичні особи приватного права володіють рисами, які обумовлюють їх особливий правовий статус серед інших непідприємницьких товариств. Однією з найбільш вагомих характеристик товариства є наявність майнового зв'язку між споживчим товариством та його членами, який не є властивим для більшості непідприємницьких юридичних осіб. Як наслідок, виникає необхідність дослідження правового регулювання ліквідації споживчого товариства. Ліквідація є однією із форм припинення юридичної особи і виступає тим критерієм, який визначає організаційно-правову форму споживчого товариства.

Правове регулювання ліквідації споживчих товариств здійснюється на основі загальних норм Цивільного кодексу України та спеціальних норм Законів України «Про кооперацію» 2004 року, «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» 2003 року, «Про споживчу кооперацію» 1992 року. Метою даної статті є встановлення специфіки ліквідації споживчих товариств, виявлення суперечностей у нормах чинного законодавства щодо регулювання даного питання та формування пропозицій щодо їх усунення.

Питання припинення юридичних осіб розглядалися в працях таких науковців як Г. Ф. Шершеневич, В. П. Грибанов, О. А. Красавчиков, К. Б. Ярошенко, Н. В. Козлова. Дослідження порядку ліквідації споживчих товариств займалися В. І. Семчик, І. М. Кучеренко, С. Г. Бабенко, С. Д.

Гелей, Я. А. Гончарук, Р. Я. Пастушенко та інші. Проте недосконалість правового регулювання ліквідації споживчих товариств спонукає до здійснення подальших досліджень цієї проблеми.

Ліквідація – це така форма припинення юридичних осіб, за якої юридична особа перестає існувати з усіма належними їй правами та обов'язками. Припинення юридичної особи вказаним шляхом повинно забезпечувати захист інтересів як кредиторів, так і засновників (учасників) даного утворення. Ліквідація споживчих товариств як юридичних осіб приватного права відбувається на основі загальних норм Цивільного кодексу України. Зокрема, відповідно до статті 110 ЦК України передбачається дві групи підстав ліквідації юридичної особи – добровільна та примусова. В добровільному порядку споживче товариство може бути ліквідовано на підставі рішення його уповноваженого органу, а в примусовому – на підставі рішення суду. Отже, як підкреслює Б. Б. Шнайдман, в добровільному порядку товариство припиняє своє існування за рішенням самої юридичної особи, а в примусовому товариство ліквідується під дією закону чи розпорядження відповідного органу державної влади [1, 29]. Необхідно зауважити, що наведені положення регулюють ліквідацію платоспроможної юридичної особи. Якщо ж при прийнятті рішення про ліквідацію виявиться, що вартість майна юридичної особи є недостатньою для задоволення вимог кредиторів, то юридична особа ліквідується в порядку, встановленому законом про відновлення платоспроможності або визнання банкрутом [2, 92]. Вказана норма закону відсилає до спеціального законодавства і закріплена у частині 3 статті 110 ЦК України.

Спеціальні положення щодо ліквідації споживчих товариств повинні міститися в Законі України «Про споживчу кооперацію», відповідно до частини 1 статті 18 якого ліквідація споживчого товариства провадиться за рішенням загальних зборів його членів або за рішенням суду, а в разі банкрутства – за рішенням господарського суду. У разі ліквідації споживчого товариства його майно, що залишилося після сплати членам товариства

пайових та інших внесків і дивідендів на них, розрахунків по оплаті праці, виконання зобов'язань перед бюджетом, банками та іншими кредиторами, розрахунків із спілкою, розподіляється між членами, що входили до складу споживчого товариства [3]. З аналізу наведеної статті можна зробити висновок, що норми Закону не закріплюють особливостей ліквідації споживчого товариства. Для розгляду цього питання необхідно звернутися до загальних норм Закону України «Про кооперацію», які більш детально регулюють порядок ліквідації споживчого товариства як виду кооперативу. Стаття 29 згаданого законодавчого акту закріплює аналогічні до розглянутих раніше підстави ліквідації кооперативу, проте більш детально визначає правовий статус ліквідаційної комісії, яка призначається органом, що прийняв рішення про ліквідацію. Закон «Про кооперацію» на нормативному рівні закріплює ті особливості ліквідації споживчого товариства, що пов'язані з специфікою правового режиму майна даного виду кооперативу. Зокрема, законом встановлено, що майно неподільного фонду не підлягає поділу між його членами і передається за рішенням ліквідаційної комісії іншій кооперативній організації. При цьому у рішенні повинні бути визначені напрями використання зазначеного майна [4]. Щодо доцільності такого положення необхідно погодитися з думкою І. М. Кучеренко, яка підкреслює, що майно неподільного фонду кооперативу не повинно передаватися іншим кооперативним організаціям, адже призначення цього фонду полягає у тому, щоб забезпечувати діяльність самого кооперативу, а не інших організацій [5, 299].

Аналіз норм наведених законодавчих актів свідчить про недостатність правового регулювання ліквідації споживчих товариств спеціальними нормами Закону України «Про споживчу кооперацію». Для формування пропозицій по удосконаленню законодавчого забезпечення ліквідації споживчих товариств виникає необхідність більш детально розглянути дві групи підстав ліквідації цих організацій – добровільну та примусову.

Прийняття загальними зборами членів споживчого товариства рішення про ліквідацію є відображенням добровільного способу припинення цієї юридичної особи. В. П. Грибанов визначає даний спосіб ліквідації як такий, що є властивим в основному для кооперативних організацій [6, 31]. Таке твердження обґрунтовується тим, що споживчі товариства є об'єднаннями осіб для задоволення їх соціально-економічних інтересів, саме тому безпосередньо загальними зборами членів товариства визначається потреба у його ліквідації. Добровільний спосіб ліквідації є свідченням того, що діяльність споживчого товариства як кооперативного утворення здійснюється на основах самоврядування та пріоритету інтересів його членів.

Причини прийняття рішення про добровільну ліквідацію, як підкреслюють цивілісти, можуть бути різними. Закон це питання не регламентує [2, 91]. Вважається, що перелік підстав для добровільної ліквідації може бути передбачений статутом товариства. Але, якщо в його статуті такого переліку не закріплено, то можна стверджувати, що споживче товариство за таких обставин може добровільно ліквідуватись в будь-який час і з будь-яких причин (за умови встановленого законом порядку для прийняття такого рішення).

В Законі України «Про споживчу кооперацію» не визначено, в якому порядку і якою кількістю голосів приймається загальними зборами рішення про ліквідацію споживчого товариства. Дане питання врегульовано загальними нормами Закону України «Про кооперацію», відповідно до статті 15 якого загальні збори правомочні вирішувати питання, якщо на них присутні більше половини його членів. Рішення загальних зборів членів кооперативу про ліквідацію кооперативу вважається прийнятим, якщо за нього проголосувало не менш як 75 відсотків (3/4) членів кооперативу, присутніх на загальних зборах кооперативу [4].

Однак при дослідженні законодавства інших країн можна спостерігати закріплення порядку прийняття загальними зборами рішення про ліквідацію на рівні спеціальних нормативно-правових актів, що регулюють правове

положення споживчих товариств. Зокрема, стаття 18 Закону Російської Федерації «Про споживчу кооперацію (споживчі товариства та їх союзи) в Російській Федерації» закріплює порядок прийняття рішення загальними зборами споживчого товариства, в тому числі і з питань ліквідації його як юридичної особи [7].

Враховуючи наведені вище положення та правову природу споживчих товариств, які створюються винятково для задоволення інтересів їх членів, доцільно було б на рівні Закону України «Про споживчу кооперацію» визначити квоту голосів членів споживчого товариства для прийняття рішення про ліквідацію товариства. Також необхідно підкреслити, що оскільки ліквідація споживчого товариства зачіпає інтереси членів споживчого товариства, то доречно було б закріпити в Законі норму, згідно з якою рішення про ліквідацію споживчого товариства вважається прийнятим, якщо за нього проголосувало не менше $\frac{3}{4}$ членів товариства, які були присутні на загальних зборах.

Примусова ліквідація споживчого товариства відбувається за рішенням уповноважених органів державної влади. Закон України «Про споживчу кооперацію» вказує лише на можливість примусової ліквідації товариства на підставі рішення суду про визнання його банкрутом. Закон «Про кооперацію» взагалі не містить підстав для примусової ліквідації кооперативу. Отже, як зауважує І. М. Кучеренко, наведені нормативно-правові акти не визначають підстав, у зв'язку з якими суд має право приймати рішення про примусову ліквідацію споживчого товариства, крім випадку визнання його банкрутом [8, 19].

ЦК України встановлює загальні правила про ліквідацію юридичних осіб приватного права, які застосовуються до споживчих товариств, однак даний кодифікований акт не визначає вичерпного переліку підстав для прийняття судом рішення щодо ліквідації товариства. Стаття 110 ЦК України лише закріплює можливість визнання судом недійсною державної реєстрації юридичної особи через допущені при її створенні порушення, які не можна

усунути. Загальні підстави ліквідації юридичних осіб приватного права більш детально визначає Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців». Зокрема, згідно з частиною 2 статті 38 підставами для постановлення судового рішення щодо припинення юридичної особи, що не пов'язано з банкрутством, є: визнання недійсним запису про проведення державної реєстрації через порушення закону, допущені при створення юридичної особи, які не можна усунути; провадження нею діяльності, що суперечить установчим документам, або такої, що заборонена законом; невідповідність мінімального розміру статутного фонду вимогам закону; неподання протягом року органам державної податкової служби податкових декларацій, документів фінансової звітності відповідно до закону; наявність в Єдиному державному реєстрі запису про відсутність юридичної особи за вказаним її місцезнаходженням [9].

На основі усіх наведених норм законодавства можна стверджувати, що ліквідація споживчого товариства здійснюється відповідно до положень Цивільного кодексу України та Закону «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців». Проте специфіка правового статусу споживчого товариства, яка відокремлює його не тільки від підприємницьких товариств, але і від більшості непідприємницьких утворень, вимагає врегулювання підстав ліквідації даної юридичної особи приватного права у спеціальних нормах Закону України «Про споживчу кооперацію». З даного приводу необхідно зауважити, що практика закріплення підстав примусової ліквідації окремих організаційно-правових форм непідприємницьких юридичних осіб є досить поширеною у законодавстві та виправдовує себе з точки зору ефективного регулювання діяльності юридичних осіб, які створюються для реалізації спеціальної непідприємницької мети. Наприклад, Закон «Про свободу совісті та релігійні організації» закріплює вичерпний перелік підстав примусового припинення діяльності релігійних організацій [10]. Аналогічний вичерпний перелік

підстав примусової ліквідації об'єднань громадян міститься у статті 32 Закон України «Про об'єднання громадян» [11].

Визначає також спеціальні підстави примусової ліквідації споживчих товариств і Цивільний кодекс Російської Федерації, який у статті 61 встановлює, що за рішенням суду некомерційна організація може ліквідуватися у випадку здійснення діяльності без належного дозволу, або діяльності, що заборонена законом, чи з іншими неодноразовими чи грубими порушеннями закону, або при систематичному здійсненні громадською, релігійною організацією, благодійним чи іншим фондом діяльності, що суперечить його статутним цілям, а також в інших випадках, передбачених законом [12, 298]. Підстави примусової ліквідації організацій судом є вичерпними.

Наведені вище норми законодавства дають можливість зробити висновок про необхідність закріплення у спеціальних нормах Закону України «Про споживчу кооперацію» вичерпного переліку підстав для винесення судом рішення про ліквідацію споживчого товариства. Така потреба обумовлена правовим статусом споживчого товариства, яке з точки зору розгляду його як цивільно-правового утворення є непідприємницьким товариством, яке створюється і діє виключно для задоволення соціально-економічних потреб його членів, що носять матеріальний характер. Тому цільове спрямування діяльності та доходів споживчого товариства обумовлює доцільність визначення переліку спеціальних підстав для його примусової ліквідації.

Аналіз викладених вище положень дозволяє стверджувати, що Закон України «Про споживчу кооперацію» повинен містити спеціальні норми, які врегульовуватимуть порядок прийняття загальними зборами членів споживчого товариства рішення про його ліквідацію, а саме: рішення про ліквідацію повинно прийматися за умови, якщо за нього проголосувало не менше $\frac{3}{4}$ членів товариства, які були присутні на загальних зборах. Також необхідно підкреслити доцільність закріплення в нормах Закону вичерпного

переліку підстав для примусової ліквідації споживчого товариства за рішенням суду. Варто зауважити, що визначальною підставою ліквідації товариства у примусовому порядку повинно стати недотримання ним мети, для якої воно створювалося, і як наслідок – нецільове спрямування доходів товариства (не на задоволення соціально-економічних потреб учасників, а на здійснення підприємницької діяльності винятково для отримання прибутку).

Врачування сформульованих пропозицій стане підґрунтям для належного правового забезпечення функціонування споживчих товариств як непідприємницьких юридичних осіб приватного права, спрямованих у своїй діяльності виключно на задоволення інтересів своїх членів. Проведене дослідження свідчить про потребу здійснення подальшого аналізу норм законодавства, що стане засобом перегляду правової конструкції споживчих товариств з метою встановлення ефективного правового регулювання їх діяльності.

1. Шнайдман Б. Б. Правовые основы деятельности потребительской кооперации в СССР: Учебное пособие для студентов кооп. сектора. / Под ред. д-ра юрид. наук Халфиной Р. О. – М., 1965. – 123 с.
2. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар / За ред. розробників проекту Цивільного кодексу України. – К.: Істина. – 928 с.
3. Закон України «Про споживчу кооперацію». – Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 30. – ст. 414.
4. Закон України «Про кооперацію». – Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 5. – ст. 35.
5. Кучеренко І. М. Майнові права та обов'язки членів кооперативу за Законом «Про кооперацію». – Збірник наукових праць «Держава і право» Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – Вип. 22. – Київ, 2003. – С. 295-299.

6. Грибанов В. П. Юридические лица. – М.: Изд-во Моск. ун-т, 1961. – 115 с.
7. Закон Российской Федерации «О потребительской кооперации (потребительских обществах, их союзах) в Российской Федерации». – Ведомости Съезда народных депутатов Российской Федерации и Верховного Совета Российской Федерации. – 1992. – №30. – ст. 1788.
8. Кучеренко І. М. Правове положення споживчих товариств.// Підприємництво, господарство і право. – 2001. - №4. – С. 15-18.
9. Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців». - Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 31-32. – ст. 263.
10. Закон України «Про свободу совісті і релігійні організації» від 23.04.1991 р. – Відомості Верховної Ради України. – 1991. – №25. – Ст. 283.
11. Закон України «Про об'єднання громадян». – Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 34. – ст. 504.
12. Гражданский кодекс Российской Федерации с постатейными материалами. Ч.1. / Авт. – сост. М. В. Кузнецов и другие. – М.: Право и закон, 2001. -560 с.

Ключові слова: споживчі товариства; підстави ліквідації; добровільний порядок ліквідації; примусовий порядок ліквідації.

A.V. Zelisko

Basis to liquidations consumer's cooperatives.

Need of the reflection is motivated In study in special law of the rates, which define the order of the acceptance by common meeting of the members consumer's cooperatives decisions on his(its) liquidations. The Author also emphasizes

practicability of the reflection in special law exhausting list of the reasons for forced liquidation consumer's cooperatives according to with decision of the court.

Key words: consumers' cooperative, the basis to liquidations; the voluntary order to liquidations; the forced order to liquidations.